

ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ ΠΑΛΑΙΩΝ ΠΕΡΙΗ- ΓΗΤΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΘΕΣΣΑΛΙΑΝ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑΥΛΙΔΗ

Γυμνασιάρχου

Ταξιδεύοντας στὸν τουρκοκρατούμενο κάμπο.

Ἐναμφισβητήτως οἱ ἐπισκεφθέντες κατὰ καιροὺς τὴν Ἑλλάδα περιηγηταὶ ἀποτελοῦν πολὺτιμον πηγὴν πληροφοριῶν, ἰδιαίτερος κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς αἰῶνας τῆς Τουρκοκρατίας. Δὲν ἐνδιαφέρονται μόνον διὰ τὰ ἀρχαῖα, τὰ ὁποῖα βεβαίως ἀποτελοῦν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, τὸν κύριον σκοπὸν τῆς περιηγήσεώς των, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν νεωτέραν Ἑλλάδα, τὰς φυσικὰς καλλονὰς τῆς, τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία τῆς, τὰ προϊόντα τῆς, τὸ ἐμπόριον, τὴν βιομηχανίαν τῆς καὶ τοὺς βασιανισμένους κατοίκους τῆς, τῶν ὁποίων τὸ δράμα ἔβλεπαν εἰς κάθε των βῆμα.

Βεβαίως ὑπάρχουν περιηγηταί, οἱ ὁποῖοι οὔτε ἀκριβεῖς, οὔτε ἀμερόληπτοι εἶναι πάντοτε. Μερικοὶ ἐπαναλαμβάνουν ἀπλῶς ὅ,τι ἄλλοι παλαιότεροὶ των εἶχον ἤδη γράψει, ἐνίοτε μάλιστα διὰ περιοχάς, τὰς ὁποίας δὲν ἐπεσκέφησαν οἱ ἴδιοι. Κάποτε γράφουν μὲ πολλὴν φαντασίαν ἢ λόγῳ εὐπιστίας πίπτουν θύματα εὐφαντάστων ἢ εὐτραπέλων χωρικῶν. Ὁ Γάλλος Ταβερνιέ¹ λ.χ. ἀσφαλῶς ἔπυσε θῦμα κάποιου τερατολόγου Χίου χωρικοῦ βεβαίων ὅτι εἰς τὴν Χίον ἦσαν τόσον ἄφθονοι καὶ τόσον ἡμεροὶ αἱ πέρδικες, ὥστε ἐχρησιμοποιοῦντο ὡς κατοικίδια πτηνὰ καὶ κάθε βράδυ, ἔπειτα ἀπὸ ὠρισμένον σύνθημα, ἐπανάρχοντο εἰς τὰς οἰκίας τῶν κυρίων των, ὅπως αἱ χῆνες ἢ τὰ γαλλόπουλα εἰς τὴν Γαλλίαν. Ὁ συμπατριώτης του Μιραμπάλ, ἀξιοματικὸς τοῦ Ἐνετικοῦ στρατοῦ, βλέπει² ἀπὸ τὸ Δυρράχιον τὴν πεδιάδα τῶν Φαρσάλων(!), ἐνῶ περαιτέρω διηγείται σοβαρώτατα ὅτι εἰς τὰ Κύθηρα εἶδε τὴν οἰκίαν, ὅπου ἐγεννήθη ἡ ὡραία Ἑλένη! Ὑπῆρχε μάλιστα καὶ λατινικὴ ἐπιγραφή «Οἰκία τῆς Ἑλένης» καὶ ἀγαλμὰ τῆς ἐκεῖ πλησίον. Ἄλλοι κατέχονται ἀπὸ φανατισμὸν καὶ προκατάληψιν κατὰ τῶν ὀρθοδόξων, ὅπως ὁ ἀναφερόμενος κατωτέρω Γάλλος ἰατρὸς καὶ ἐρασιτέχνης ἀρχαιολόγος Paul Lucas³. Ἄλλοι δὲν ἠμποροῦν νὰ συλλάβουν τὸ φοβερὸν δράμα τῶν ὑποδοῦλων προγόνων μας καὶ νὰ κατανοήσουν τοὺς λόγους τῆς καταπτώσεως καὶ τῆς ἀμαθείας των, ὅπως ὁ ἐπίσης Γάλλος De La Motraye. Ἄλλοι, τέλος⁴, ἐξοργίζονται, ὅταν οἱ δυστυχισμένοι Ἕλληνες χωρικοὶ δὲν εἶναι εἰς θέσιν ἢ δὲν φαίνονται πρόθυμοι νὰ τοὺς βοηθήσουν εἰς τὰς ἀρχαιολογικὰς ἐρεῦνας των. Ὁ Δανὸς καθηγητὴς Ussing⁵ δριμύτατα καταφέρεται διὰ τὸν λόγον αὐτὸν κατὰ τῶν κατοίκων τῆς Θεσσαλικῆς Μητροπόλεως (Παλαιόκαστρον).

Εἶναι δυστύχημα ὅτι τὰ ἔργα τῶν ξένων περιηγητῶν δὲν ἔχουν, πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, μεταφρασθῆ εἰς τὴν γλῶσσάν μας. Τοιούτοτρόπως μόνον εἰς ὅσους γνωρίζουν ξένας γλώσσας καὶ εὐρίσκονται συγχρόνως εἰς πόλεις, αἱ ὁποῖα διαθέτουν πλουσίας βιβλιοθήκας, εἶναι προσιτὰ τὰ σπάνια αὐτὰ βιβλία. Ἡ Θεσσαλία, φυσικὰ, μὲ τὰς παρχαίας πόλεις τῆς, τὴν εὐφορον γῆν τῆς, τὰ πολυύμνη-

τα Τέμπη καὶ τὰ ἐπιβλητικὰ Μετέωρα, τὸ θρυλικὸν καὶ γραφικὸν Πήλιον, μὲ τὴν φημισμένην βιομηχανίαν τοῦ Τυρνάβου καὶ τῶν Ἀμπελακίων δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ προσελκύσῃ τὸ διαφέρον τῶν ξένων περιηγητῶν, μολονότι πολλοὶ κίνδυνοι ἀπειλοῦσαν τὴν ζωὴν τοῦ τολμηροῦ Χριστιανοῦ, ὁ ὁποῖος θὰ ἐτόλμα νὰ διασχίσῃ τὴν γεμάτην ἀπὸ φανατικῶν Μουσουλμάνων Θεσσαλίαν. Ἐννοεῖται ὅτι οὔτε σκέψις περὶ ταξιδίου εἰς τουρκοκρατούμενας χώρας ἠμποροῦσε νὰ γίνῃ, ἂν δὲν ἐφωδιάζετο προηγουμένως ὁ ταξιδιώτης μὲ εἰδικὸν φερμάνι⁶ καὶ συστατικὰς ἐπιστολάς. Πολλοὶ μάλιστα περιηγηταί, ὅπως ὁ Belon Du Mans, ὁ Williams, ὁ Greverus, ἐφιστοῦν τὴν προσοχὴν τῶν Εὐρωπαίων ταξιδιωτῶν καὶ ἀφιερῶνουν ἰδιαίτερα κεφάλαια μὲ ὀδηγίας. Καὶ πάλιν ὅμως ἦτο δὲν ἀπολύτως ἐξησφαλισμένος ὁ περιηγούμενος τουρκοκρατούμενας περιοχάς. Ἡ περιφρόνησις πρὸς κάθε Γκιαούρην, ἡ ἀρπακτικότητα, ἡ αὐθαιρεσία καὶ ὁ φανατισμὸς τῶν γενιτσάρων καὶ αἱ ληστρικαὶ συνήθειαι τῶν Ἀλβανῶν ἐδημιούργουν διαρκῶς κινδύνους διὰ τὸν Χριστιανὸν ταξιδιωτὴν. Πολυάριθμα παραδείγματα συναντᾶ κανεὶς εἰς τὰς ἀφηγήσεις ὄλων σχεδὸν τῶν περιηγητῶν. Ἀλλὰ καὶ αἱ ἀσθένειαι καὶ δὴ ἡ ἐλονοσία δὲν ἀπετέλουν μικρὸν κίνδυνον. Ὁ διάσημος Σουηδὸς σοφὸς Bjornstahl φεύγων ἐκ Λαρίσης, ὅπου λόγῳ κηρύξεως θρησκευτικοῦ πολέμου ὑπὸ τῶν Μουσουλμάνων ἢ παραμονὴ ἦτο ἄκρως ἐπικίνδυνος, προσεβλήθη ἐκ δυσεντερίας εἰς τὸ Λιτόχωρον καὶ ἀπέθανε εἰς Θεσσαλονίκην (1780). Οἱ Γάλλοι Mezières καὶ Guigniant ἠσθένησαν ἐξ ἐλονοσίας ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ ὁ δεύτερος δὲν ἀπέφυγε τὸ μοιραῖον (1852).

Ἀπὸ τὸν Ἄραβαν Ἐδριση (18^ο αἰῶν), τὸν Ἑβραῖον ραββῖνον Βενιαμὴν Τουδέλα (18^ο αἰῶν), τοὺς Τούρκους Χατζὴ Κάλφα καὶ Ἑβλιγιᾶ Τσελεμπή (19^ο αἰῶν) μέχρι τῶν νεωτέρων Rouqueville, Dodwell, Leake, Holland, Philippson καὶ τοῦ συγχρόνου Stählin πολυάριθμοι περιηγηταὶ ἐπεσκέφησαν τὴν Θεσσαλίαν καὶ παραθέτουν εἰς τὰ συγγράμματά των πολὺ ἐνδιαφερούσας εἰδήσεις. Ἴδου λ.χ. τί γράφει διὰ τὰ Τρίκαλα τοῦ 1650 ὁ Χατζὴ Κάλφα, τοῦ ἔργου τοῦ ὁποῖου γερμανικὴν μετάφρασιν ἐδημοσίευσεν ὁ Χάμμερ. «Τρίχαλα (Τρίχαλα, Τρίκαλα) μικρὰ πόλις καὶ ἔδρα διοικήσεως μεταξὺ Σκοπίων καὶ Πελοποννήσου, εἰς ἀπόστασιν 17 ἡμερῶν ταξιδίου ἀπὸ τὴν Κων(σταντι)νούπολιν. Πλησίον εὐρίσκονται αἱ διοικήσεις Γενι-σέρ (Λαρίσης), Φεναρκεμπιρ (Φαναρίου), Ἰωαννίνων, Κερμπενέ (Καρπενήσιου).

6. Τὸ κείμενον ἐνὸς τοιούτου φερμανίου παραθέτει ὁ Paul Lucas. Voyage... Paris 1724 p. 151.

1. Tavernier, Les six voyages en Turquie, en Grece et aux Indes, Paris 1692, p. 349

2. Mirabal, Voyage d'Italie et de Grece. Paris 1698 p. 44.

3. Αὐτόθι σελ. 57-58.

4. Voyages, Tome I p. 190.

5. Griechische Reisen und Studien S. 78. Τὰς ἐντυπώσεις του ἀπὸ τὸ Φανάρι, τὴν Καρδίτσα καὶ τὸ Παλαιόκαστρον ἐδημοσίευσεν εἰς τὸν «Νέον Ἀγῶνα» Καρδίτσης τῆς 8ης Ὀκτωβρίου 1950 καὶ 10ης, 26ης Αὐγούστου καὶ 12ης Σεπτεμβρίου 1951.

Οί κάτοικοι είναι Έλληνες. Κείται εις τὰ ἀνατολικά κρά-
 σπεδα ἐνὸς ὄρους, ἔχει μικρὸν ἀνάκτορον, λουτρά, τζα-
 μιά καὶ πολυαριθμούς κήπους, ἐξ αἰτίας τῶν ὁπίων τὴν
 παρέβαλαν πολλάκις πρὸς τὴν ὑπὸ ὠραίων κήπων περι-
 βαλλομένην Δαμασκόν. Ὁ ποταμὸς Κοστοῦμ (Πηνειὸς)
 ῥεεὶ πλησίον εἰς ἀπόστασιν δύο μιλίων. Κατὰ τὸ ἔτος
 798 (1396) ἐκυριεύθη ὑπὸ τοῦ Βαγιαζήτ Γιλδερίμ. Ἡ πό-
 λιν εὐρίσκεται 10 - 12 ὥρας δυτικῶς τῆς Λαρίσης καὶ ἔχει
 μίαν μολυβδοσκεπάστον ἀνωτέραν σχολήν». Μᾶς πληρο-
 φορεῖ περαιτέρω ὁ Τοῦρκος γεωγράφος, πρᾶγμα ποῦ εἶναι
 ἄλλωστε πολλαχόθεν γνωστὸν, ὅτι τὰ Τρίκαλα ἦσαν ἢ
 πρωτεύουσα τοῦ σαντζακίου Τρικάλων, περιλαμβάνοντος
 ὁλόκληρον τὴν Θεσσαλίαν.

Ἐς ἴδωμεν τώρα μερικὰς ἀπὸ τὰς ἐντυπώσεις ἄλλων
 περιηγητῶν ἀρχίζοντες ἀπὸ τὸν Ἄγγλον ἱατρὸν Edward
 Brown⁷, ὁ ὁποῖος μεταξὺ πολλῶν ἄλλων γράφει τὰ ἐξῆς
 διὰ τὴν Λάρισαν, τὸν Τύρναβον καὶ τὴν Θεσσαλίαν γενι-
 κότερον: «Υπάρχουν (ἔθρος 1669) πολλοὶ λόχοι στρατιω-
 τῶν ἐντὸς καὶ εἰς τὰ περίξ τῆς πόλεως μὲ περισσοτέρας
 ἀπὸ 5 χιλιάδας καμήλους διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Σουλ-
 τάνου. Μὲ εὐχαριστοῦσε πολὺ νὰ τὰς παρατηρῶ, καθὼς
 τὰς ἐπερνοῦσαν ἐμπρὸς ἀπὸ τὸ κατάλυμά μου, διὰ νὰ τὰς
 ποτίσουν εἰς τὸν ποταμόν, διότι δὲν ἦσαν ὅλαι τοῦ αὐτοῦ
 μεγέθους, ἢ καμπούρα, ποῦ ἔχουν εἰς τὴν πλάτην των, ἤτο
 διαφόρων χρωμάτων καὶ ἐβάδιζαν σχεδὸν χωρὶς θόρυβον.
 Οἱ δρόμοι, ὅπου γίνεται ἡ μεγαλυτέρα ἐμπορικὴ κίνησις,
 εἶναι στεγασμένοι, ὅπως καὶ εἰς τὰς ἄλλας τουρκικὰς πό-
 λεις. Τὰ καταστήματα εἶναι πολὺ μικρά, ἀλλὰ εἶναι κατά-
 μεστα ἀπὸ ἐμπορεύματα παντὸς εἶδους. Ὁ καταστηματάρ-
 χης κάθετοι σταυροπόδι, οἱ δὲ πελάται σχεδὸν ποτὲ δὲν
 μπαίνουν μέσα εἰς τὸ κατάστημα. Δι' ὅσα ἐμπορεύματα δὲν
 πωλοῦνται εἰς τὰ καταστήματα ὑπάρχει ἕνας καβαλλάρης,
 ὁ ὁποῖος περιέχεται τὴν πόλιν καὶ διαλαλεῖ ποῦ καὶ εἰς

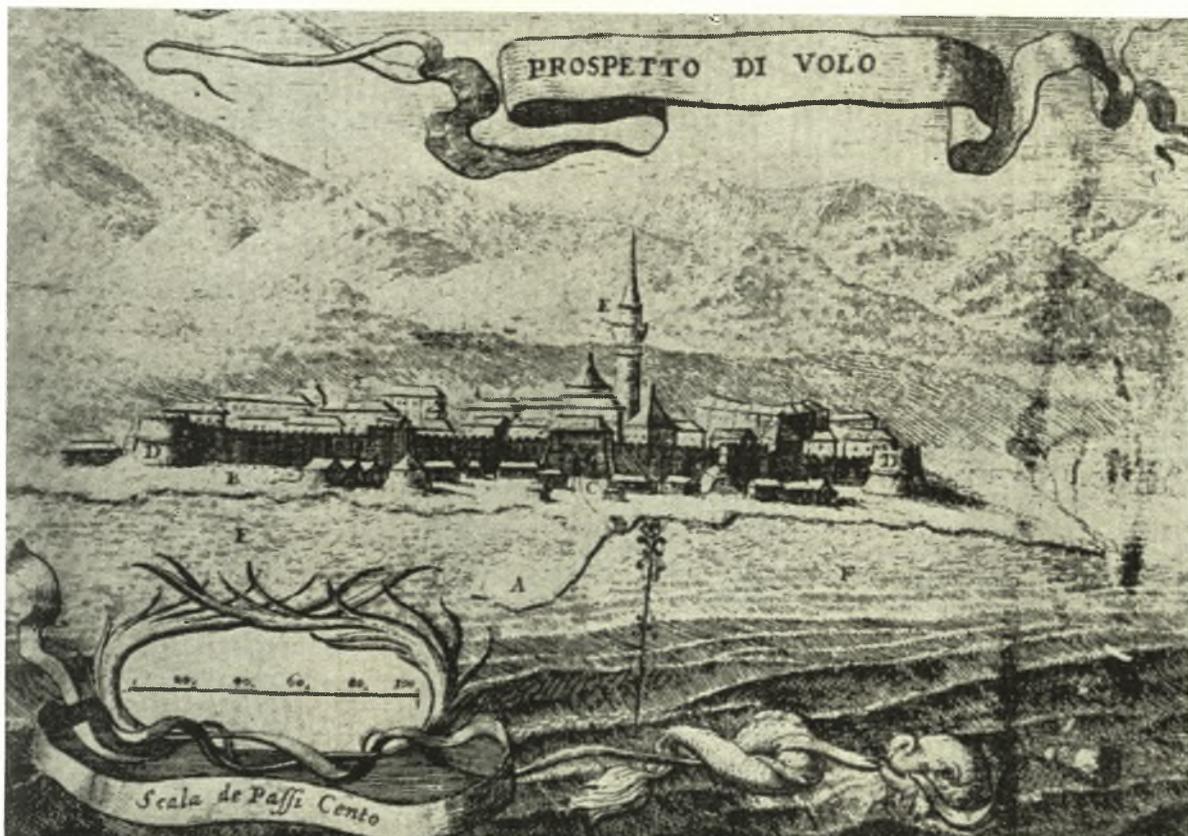
7. Ἄλλα ἐνδιαφέροντα ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸν Brown, καθὼς καὶ
 ἀπὸ τὸν Γάλλον καπουκίνον Robert de Dreux ἡμπορεῖ νὰ ἴδῃ κα-
 νεῖς εἰς τὰ γνωστὰ περὶ Λαρίσης δημοσιεύματα τοῦ δημάρχου τῆς
 κ. Χατζηγιάννη.

ποῖαν τιμὴν ἡμπορεῖ νὰ τὰ εὔρη κανεῖς... Οἱ Θεσσαλοὶ
 ἦσαν ἄλλοτε πολὺ καλοὶ πολεμισταὶ καὶ εἶναι ἀκόμη φυλὴ
 πολὺ γενναία. Εἶδα Τοῦρκους, ποῦ παρεπονοῦντο δι' αὐ-
 τοὺς, ὅτι εἶναι λαὸς παράτολμος καὶ παράφορος καὶ ἄν-
 τοὺς ἔκαμε κανεῖς τὸ ἐλάχιστον κακόν, εὐρίσκον πάντοτε
 εὐκαιρίαν νὰ ἐκδικηθοῦν. Πολλοὶ Τοῦρκοι εἶχαν πέσει
 εἰς παγίδα καὶ φονευθῆ... Οἱ Θεσσαλοὶ εἶναι ἀρκετὰ κα-
 λοφτιαγμένοι. Ἐχουν ὅλοι σχεδὸν μαλλιά καὶ μάτια μαῦ-
 ρα καὶ πρόσωπον τόσον δροσερόν, ὅσον καὶ οἱ ἰδιοὶ μας
 Ἄγγλοι... Τοὺς ἐθεώρησαν πάντοτε πολὺ καλοὺς ἵπτεῖς
 καὶ ὑπάρχουν πολὺ καλὰ ἄλογα εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Ἐχουν
 ἐπίσης μεγάλους βουβάλους, οἱ ὁποῖοι θεωροῦνται οἱ κα-
 λύτεροι τῆς Ἑλλάδος ἔπειτα ἀπὸ τοὺς τῆς Ἁγίας Μαύρας
 εἰς τὴν Ἠπειρον. Ὑπάρχουν πολὺ μεγάλα καὶ ὠραῖα χε-
 λῶνα, χρώματος κιτρίνου καὶ μαύρου, τὰς ὁποίας τρώγουν
 ὡς κάτι τὸ ἐξαιρετόν. Οἱ Τοῦρκοι ὅμως κοροϊδεύουν τοὺς
 Χριστιανοὺς, διότι τρώγουν τὰς χελώνας, ἐνῶ ὑπάρχουν
 καλὰ πρόβατα, κοτόπουλα καὶ πέρδικες».

Ἐκθειάζει ἐν συνεχείᾳ ὁ Brown τὰ σῦκα, τὰ καρπούζια,
 τὰ ρόδια, τὰ πορτοκάλια, τὰ λεμόνια καὶ τὰ σταφύλια τῆς
 Θεσσαλίας ὡς μοναδικὰ, καθὼς καὶ τὸν καπνὸν τῆς. Ἀνα-
 φέρει ὅτι ὑπάρχουν ἐκτεταμέναι σησαμοφυτεῖαι καὶ βαμ-
 βακοφυτεῖαι, ἀμυγδαλεὶ καὶ ἐλατεῖ ἐν ἀφθονίᾳ, ὁμιλεῖ διὰ
 διάφορα ἄλλα δένδρα καὶ φυτὰ καὶ ἐξυμνεῖ τὰ θαυμάσια
 κρομμύδια τῆς Θεσσαλίας, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχουν δυσάρε-
 στον γεῦσιν, ἀλλὰ τρώγονται εὐχαρίστως. Ὁ ἴδιος διεπί-
 στωσε καὶ ὅτι τοῦ ἐδυνάμωναν πολὺ τὸ στομάχι. Ἐν τέλει
 ἀναφέρει τὶς μελιτζάνες ὡς κάτι, τὸ ὁποῖον ἔβλεπε διὰ
 πρώτην φοράν καὶ δίδει πληροφορίες διὰ τὸν τρόπον μὲ
 τὸν ὁποῖον γεμίζονται.

Ἴδου τώρα καὶ μία περικοπὴ τοῦ σχετικῆ μὲ τὸν Τύρ-
 ναβον: «Εἶναι μία θεσσαλικὴ πόλις πολὺ μεγάλη καὶ
 πολὺ εὐχάριστος... Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν κατοί-
 κων⁸ εἶναι Χριστιανοί. Ὑπάρχουν 3 τεμένη καὶ 18 ἐκκλη-

8. Τὸ 1779 ὁ Σουηδὸς Μπιέρνσταλ εὔρε τοὺς Ἕλληνας τετραπλα-
 σίους τῶν Τοῦρκων.

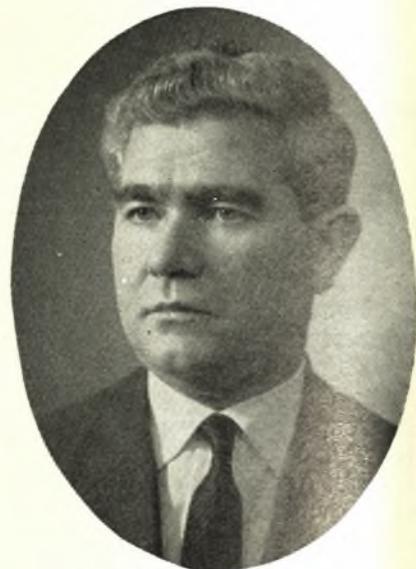
ΛΑΥΡΕΝΤΙΟΣ ΑΓΟΡΙΤΣΗΣ

Έγεννήθη τὸ 1913 εἰς Ἅγιον Λαυρέντιον Βόλου. Μετὰ τὰς ἐγκυκλίους τοῦ σπουδᾶς παρηκολούθησε μαθήματα εἰς τὴν Ἱατρικὴν Σχολὴν Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ ἀπεφοίτησε τὸ ἔτος 1937. Ἦδη ἐξασκεῖ εὐδοκίμως τὸ ἐπάγγελμά του εἰς Βόλον.

ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ ΒΛΟΥΧΑΚΗΣ

Έγεννήθη εἰς Τρίκκερι. Ἐφοίτησεν εἰς τὸ Γυμνάσιον Βόλου καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐσπούδασε τὴν Ἱατρικὴν ἐπὶ 10ετίαν ἐν Αὐστρία καὶ Γερμανίᾳ, ὅπου εἰδικεύθη εἰς τὴν Ἀλλεργολογίαν - Ἀσθματολογία. Εἶναι τακτικὸν μέλος τῆς Γερμαν. Ἀλλεργολογικῆς Ἐταιρείας.

ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ ΖΩΓΙΤΟΠΟΥΛΟΣ

Έγεννήθη ἐν Μεσοχώρᾳ-Τρικάλων. Πτυχιούχος τῆς Ἱατρικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Τὸν 1961 ἔτυχε τῆς εἰδικότητος τοῦ Χειρουργοῦ θώρακος. Τὸν Φεβρουάριον 1961 μετέβη διὰ σπουδᾶς εἰς Ἀγγλίαν εἰδικευθεὶς εἰς τὴν χειρουργικὴν τοῦ θώρακος.

ΚΛΕΟΜΕΝΗΣ ΑΘΑΝΑΣΟΥΛΑΣ

Ἐκ Κακοπλευρίου Καλαμπάκας, γεννηθεὶς τὸ 1925. Ἐνεγράφη εἰς τὴν Ἱατρικὴν λαβὼν τὸ πτυχίον τὸ 1953. Ὑπηρετήσεν ὡς Ἐφ. Ἀξίωμ. Εἰδικεύθη εἰς τὴν Παθολογίαν πλησίον τοῦ καθηγητοῦ Γούτα, ἐργάζεται δὲ ἐν Ἀθήναις λίαν ἐπιτυχῶς.

ΠΕΛΟΠΙΔΑΣ ΤΣΙΡΩΝΗΣ

Ἐξ Ἁγίου Λαυρεντίου τοῦ Πηλίου. Μετὰ τὰς ἐγκυκλίους τοῦ σπουδᾶς ἐν Βόλῳ, εἰσήχθη εἰς τὴν Ἱατρ. Σχολὴν τοῦ Παν/στημίου Ἀθηνῶν καὶ ἔτυχεν πτυχίου Ἱατρικῆς. Ἦδη ἐξασκεῖ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ παθολόγου Ἱατροῦ εὐδοκίμως ἐν Βόλῳ.

ΑΧΙΛΛΕΥΣ ΞΑΝΘΟΥΛΗΣ

Ἐκ Λουτροπηγῆς Καρδίτσας. Ἱατρός Μικροβιολόγος. Ἐφοίτησεν εἰς τὴν Ἱατρικὴν Σχολὴν τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν. Ἐγκατεστημένος ἐν Ἀθήναις ἀσκεῖ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ εὐδοκίμως.

Θ Ε Σ Σ Α Λ Ο Ι

ΑΓΓΕΛΗΣ ΑΓΓΕΛΑΚΑΣ

Ἐκ Μεγαλοβρύσου Ἁγιάς. Ἐσπούδασε τὴν Ἱατρικὴν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Ἀπὸ τοῦ 1942 ἀσκεῖ λίαν εὐδοκίμως τὸ ἱατρικὸν ἐπάγγελμα.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΑΜΑΡΑΣ

Έγεννήθη εἰς Καρυὰν Ἐλασσόνας. Ἐξασκεῖ τὸ ἱατρικὸν ἐπάγγελμα ἀπὸ ἐτῶν. Κατὰ τὸν Ἑλληνοϊταλικὸν πόλεμον ὑπηρετήσεν ὡς ἀνθυπίατρος.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΖΩΙ-ΤΟΠΟΥΛΟΣ

Έγεννήθη εν Μεσοχώρα-Τρικάλων. Έτελείωσε τὰς Γυμνασιακάς του σπουδάς εις Ἀθήνας καὶ τὴν Νομικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Τὸ 1947 μετέβη δι' ἀνωτέρας σπουδάς εἰς Γαλλίαν, σπουδάσας ἐπὶ τετραετίαν εἰς Νομικὴν Σχολὴν Παρισίων.

ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Γεννηθεὶς ἐν Βόλῳ τὸ 1900. Πτυχιούχος τῆς Νομικῆς σχολῆς τῶν Πανεπιστημίων τῆς Ζυρίχης καὶ τοῦ Ἀμβούργου. Δικηγόρος παρὰ τοῖς Μεικτοῖς καὶ Ἑλληνικοῖς καὶ Γαλλικοῖς Προξενικοῖς Δικαστηρίοις Ἀλεξανδρείας καὶ παρ' Ἐφέταις ἐν Ἀθήναις.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΕΞΑΡΧΟΣ

Γεννηθεὶς τῷ 1900 ἐν Τρικκάλοις. Διαρίσθη δικηγόρος ἐν Ἀθήναις. Διατελέσας ἀπὸ τὸ 1933 καὶ νομικὸς Σύμβουλος τῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς. Τὸ 1939 διαρίσθη εἰς τὴν Ἀγροτικὴν Τραπεζάν τμηματάρχης, προαχθεὶς καὶ εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ Διευθυντοῦ.

Ε Π Ι Σ Τ Η Μ Ο Ν Ε Σ

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΚΑΤΣΟΥΛΙΔΗΣ

Ἐκ Λαρίσης. Δικηγόρος ἀσκήσας τὸ λειτουργημὰ μέχρι τοῦ 1961. Ὡς πολεμιστὴς ἐτιμήθη μὲ τὸ Χρυσοῦν Μετάλλιον Ἀνδρείας καὶ Στρατ. Ἀξίας.

ΛΑΜΠΡΟΣ ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΣ

Έγεννήθη εἰς Καρδίτσαν, ὅπου ἐτελείωσεν τὸ Γυμνάσιον καὶ ἐγκατεστάθη εἰς Θεσ/νίκην. Ἐλαβε τὸ Πτυχίον τῆς Νομικῆς Σχολῆς ὡς καὶ τὴν ἀδειαν τοῦ Δικηγόρου παρ' Ἀρειῷ Πάγῳ. Ἀργότερον ἀνεχώρησεν εἰς Βερολίνον.

ΚΩΝΣΤ. ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Νομικὸς, γενν. ἐν Σούρπῃ τὸ 1893. Δικηγόρος ἐν Βόλῳ ἀπὸ τὸ 1917. Τὸ 1921 εἰσηλθεν εἰς τὸ Δικαστ. Σῶμα. Ὡς Πρωτοδικῆς καὶ Πρόεδρος Πρωτοδικῶν ὑπηρετήσεν ἐν Ἀθήναις καὶ Θεσσαλονίκῃ. Τὸ 1943 προήχθη εἰς Ἐφέτην Θεσ/νίκης.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΓΑΝΩΤΗΣ

Έγεννήθη ἐν Βόλῳ, καταγόμενος ἐκ τοῦ χωρίου Τρικκερι. Ἐσπούδασε τὰ Νομικά εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Ἀσκεῖ τὸ λειτουργημὰ τοῦ Δικηγόρου ἀπὸ τοῦ ἔτους 1930 εὐδοκίμως.

ΣΤΑΥΡΟΣ ΠΑΣΧΟΣ

Ἐκ Καναλιῶν Καρδίτσης. Πτυχιούχος τῆς Νομικῆς καὶ Φιλοσ. Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Ἀσκεῖ εὐδοκίμως τὴν δικηγορίαν.

σίου διὰ τοὺς Ἑλληνας⁹, ἐκ τῶν ὁποίων ἰδοὺ αἱ κυριώτεροι: Ὁ μητροπολιτικὸς ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, ὁ τῶν Ἁγίων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ, ὁ τῆς γεννήσεως τῆς Θεοτόκου, τοῦ Ἁγίου Ἡλίου, ἐγγύτατα τοῦ ὁποίου ἐπὶ τῆς πλευρᾶς ὄρους ὑπάρχει ἓνα μοναστήριον, ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἀναστασίου, τῶν Δώδεκα Ἀποστόλων, τοῦ Ἁγίου Νικολάου (μὲ ἓνα ἀκόμη μοναστήριον) καὶ ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου τοῦ Ἐρημίτου... Δὲν πρέπει νὰ παραλείψω νὰ κάμω λόγον διὰ τὸν Δημήτριον, Ἑλληνα ἔμπορον ἀπὸ τὸν Τύρναβον, εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ὁποίου ἐνόμισα ὅτι διέκρινε τὸ εὐθύμον πνεῦμα καὶ τὸν χαρακτήρα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Μᾶς ἐφίλευσε πολλάκις εἰς τὸ σπίτι του μὲ μεγάλην γενναιοδωρίαν καὶ πολλὰ δείγματα φιλίας. Μᾶς παρεκάλεσε νὰ τοῦ φερώμεθα μὲ ὄλον τὸ θάρρος καὶ νὰ διασκεδάζωμεν σὰν νὰ ἤμεθα εἰς τὴν πατρίδα μας. Μᾶς ἔφερε, ὡς ἐνδειξὴν πολὺ μεγάλης εὐνοίας, τὰς δύο θυγατέρας του, διὰ νὰ μᾶς εὐχηθοῦν «καλημέρα» καὶ ἐπήραμεν τὸ θάρρος νὰ τὰς χαιρετίσωμεν, ὅπως κάμνουν εἰς τὴν Γαλλίαν, τὴν Ὀλλανδίαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν. Ἦσαν πλουσιώτατα ἐνδεδυμένοι μὲ τὰς τοπικὰς τῶν ἐνδυμασίας. Εἶχαν μαλλιὰ σγουρά, πὸς τὰ ἄφηναν νὰ κρέμονται πίσω ἀπὸ τὴν πλάτη των. Τὰ παπούτσια καὶ τὰ πασούμια των ἦσαν ζωγραφισμένα καὶ εἶχαν βάψει τὰ νύχια των κόκκινα ἀνοικτὰ μὲ κινᾶ». Ἄς σημειωθῇ ἐδῶ ὅτι καὶ ὁ σοφὸς Γάλλος ἀρχαιολόγος Heuzey ζωηρότατα ἀφηγεῖται τὴν φιλοξενίαν, ποῦ τοῦ παρέσχε τὸ 1858 ὁ λόγιος πρόκριτος τοῦ Τυρνάβου Θωμᾶς Ἀνδρεάδης¹⁰.

Ὁ P. Lucas περιῆλθεν ἐπανειλημμένως τὴν Ἀνατολὴν κατ' ἐντολὴν τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου ΙΔ' πρὸς συλλογὴν ἀρχαίων νομισμάτων καὶ ἐγχαράκτων λίθων. Τὴν 10 Ἰουλίου 1705, προερχόμενος ἐκ Θεσσαλονίκης, ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν παραλίαν τῆς Καρύτσας. Ἀποσπῶ μερικὰς περικοπὰς ἀπὸ τὴν ἀφήγησίν του¹¹: «Μόλις εἶχαμεν μεταφέρει εἰς τὴν ξηρὰν μερικὰ ἀπὸ τὰ πράγματά μας καὶ εἶδαμεν νὰ ἐμφανίζεται ἓνας τελωνοφύλαξ. Ἦρχισε νὰ μᾶς φορτώνῃ μὲ ὕβρεις καὶ νὰ ἀπειλῇ. Ἐδοκίμασε μάλιστα νὰ τραβῆξῃ τὸ σπαθὶ του, ἀλλὰ ὕψωσα τὸ ὄπλον μου καὶ τὸν ἐσκόπευσα. Ἐφοβήθη ὑπερβολικὰ. Τοῦ ἐδήλωσα ὅτι δὲν εἶχε τίποτε νὰ φοβῆται, ἂν ἦτο φρόνιμος. Ἐβαλα τὸ ὑπὲρ τὴν μου καὶ τοῦ ἀφῆρεσε τὸ σπαθὶ καὶ ἀφοῦ τὸν ἠνάγκασα γὰρ λογικεuthῆ, τὸν ἔβαλα νὰ πιῇ μαζί μας. Μᾶς ἄφησε λοιπὸν ἡσυχούς. Μοῦ ἔφεραν ἀπὸ τὴν Καρύτσαν ἄλογα, τὰ ὁποία μετέφεραν ἐκεῖ τὰς ἀποσκευὰς μου... Ἐκεῖ διέμενεν ὁ караβοκύρης μας, δηλ. ὁ ἰδιοκτῆτης τοῦ πλοιαρίου μας. Μᾶς ἔδωσε κατάλυμα εἰς τὸ σπίτι του, ὅπου ἐμείναμεν ὅλην τὴν ἡμέραν. Ὁ τελωνοφύλαξ ἦλθε καὶ μὲ βρῆκε συνοδευόμενος ἀπὸ ἄλλον ἓνα φύλακα, διὰ νὰ μὲ ἀναγκάσῃ νὰ πληρώσω ἐκὼν ἄκων. Ἐτήρησα ὅμως τόσον ἀποφασιστικὴν στάσιν, ὥστε ἠρέκασθησαν νὰ ἐλέγξουν τὰς ἀποσκευὰς μου καὶ ἀφοῦ ἦπιαν καφέ, ἀπομακρύνθησαν... Εἰς τὰς 6 τὸ βράδυ ἔφθασα εἰς τὴν Λάρισαν. Στιγμιαῖον βλέμμα εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν ἀρκεῖ, διὰ νὰ ἀντιληφθῇ κανεὶς ὅτι ὑπῆρξεν ἄλλοτε πολὺ μεγάλη καὶ ἐκ τῶν πλέον ὀνομαστῶν, ἀλλ' ὅ,τι ὄραϊον ὑπῆρχεν ἔχει τελείως καταστραφῆ ἢ κεῖται εἰς ἐρείπια. Τεῖχη, ποῦ νὰ τὴν περιβάλλουν, δὲν ὑπάρχουν πλέον καθόλου καὶ τὰ σπίτια κατὰ τὸ πλεῖστον εἶναι πλινθόκτιστα.¹² Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὑπῆρχον παντοῦ μεγαλοπρεπῆ οἰκοδομήματα. Εἰς πολλὰ μέρη βλέπει

9. Τὸ 1779 ὁ Μπιέρνστολ γράφει ὅτι ὑπῆρχον 16 ἐκκλησίαι καὶ δύο μοναστήρια, τὸ δὲ 1858 ὁ Heuzey ἀναφέρει ὅτι ἡ πόλις εἶχε 13 ναοὺς, διὰ μερικοὺς ἐκ τῶν ὁποίων παρέχει ἐνδιαφερούσας πληροφορίες.

10. Excursion dans la Thessalie Turque en 1853 p. 24.

11. Voyage du Sieur Paul Lucas vol. I, Paris 1712 p. 273.

12. Καὶ ὁ Robert de Dreux en Turquie, p. 113 κάμνει τὴν ἰδίαν παρατήρησιν καὶ ἐξηγεῖ ὅτι τοῦτο ὀφείλεται εἰς τοὺς ἰσχυροὺς σεισμούς.

κανεὶς τὰ λείψανα ὀραίων καὶ ὑπερόχων ἀνακτόρων. Ἡ Λάρισα κεῖται εἰς ἄρκετὰ πλεονεκτικὴν θέσιν ἐντὸς εὐφόρου πεδιάδος, ἢ ὁποία ἀρδεύεται καλῶς ἀπὸ ἓνα ποταμόν, ὁ ὁποῖος περνᾷ κάτω ἀπὸ τὰ σπίτια τῆς. Ἡ πόλις ἐπικρινανεὶ μετὰ τῆς ὑπολοίπου πεδιάδος διὰ μᾶς καλῶς κατεσκευασμένης λιθίνης γεφύρας. Ὁ ποταμὸς φέρει δύο ὀνόματα: Ἐνα, ποῦ τοῦ ἔδωσαν οἱ Ἑλληνες, τὸ ὁποῖον εἶναι Σαλαμπριά. Τὸ ἄλλο εἶναι Λυκοστόυν, ποῦ τοῦ ἔδωσαν οἱ Τούρκοι¹³. Παρὰ τὴν παρακμὴν τῆς Λαρίσης διεξάγεται κάποιον μικροεμπόριον διαφόρων εἰδῶν. Ἀλλὰ τὸ συνηθέστερον ἐμπόριον εἶναι τῶν δερμάτων. Ὡς πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς συμβαίνει ὅ,τι εἰς ὀλόκληρον σχεδὸν τὴν Τουρκίαν, ὑπάρχουν δηλαδὴ τριῶν κατηγοριῶν κάτοικοι. Οἱ Τούρκοι εἶναι κατὰ πλειονότητα κακοὶ καὶ θρασεῖς. Διὰ τοὺς Ἑλληνας ὑπάρχει μόνον μία ἐκκλησία, μολονότι ἡ Λάρισα εἶναι Μητρόπολις. Οἱ Ἰουδαῖοι εἶναι περισσότεροι ἀπὸ 200 οἰκογένειες. Οἱ περισσότεροι κατέχουν μεγάλα πλοῦτη καὶ ἀσχολοῦνται μὲ τραπεζιτικὰς ἐργασίας».

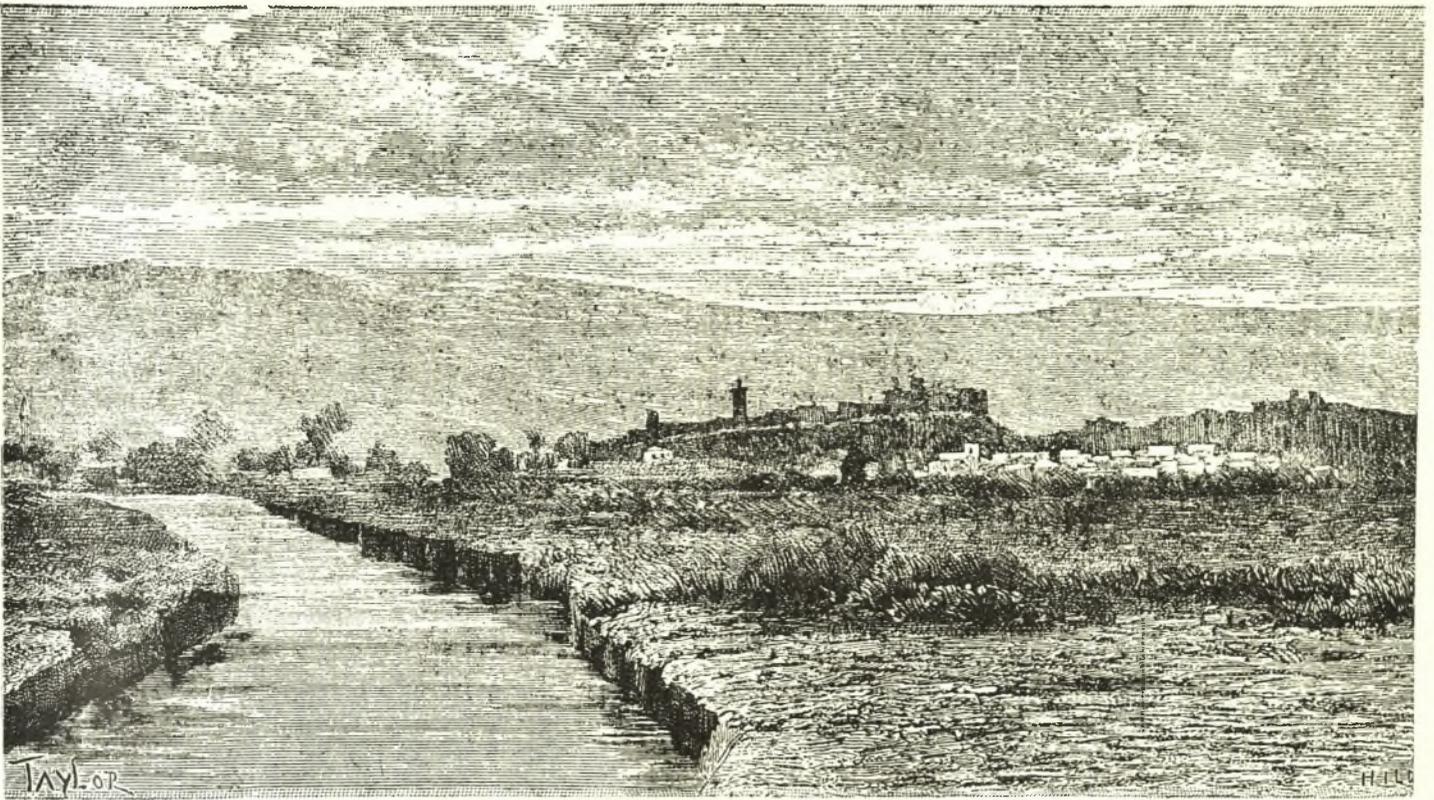
Ἀκολουθῶς προσθέτει ὁ Γάλλος περιηγητὴς ὅτι εἶχεν ἰδρυθῆ ἀγγλικὸν προξενεῖον εἰς τὴν Λάρισαν καὶ ἀναφέρει περιέργων πᾶσιν θορυβώδους μεταωρολίθου βάρους 24 ὀκάδων. Ἐν τεμάχιον του ἀπεστάλη εἰς τὸν Σουλτᾶνον, ἐνῶ τὸ ὑπόλοιπον ἐφύλαξεν ὁ καδῆς. Ὁραῖα ἀργυρᾶ νομίσματα ἀνεῦρεν ὁ Lucas καθὼς καὶ ἐπιγραφὰς, τὰς ὁποίας λόγῳ φθορᾶς δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀναγνώσῃ. Τρεῖς ὥρας μακρὰν τῆς Λαρίσης εὐρίσκεται ὁ Τύρναβος, ἀκμαιοτάτον ἐμπορικὸν κέντρον, ὅπου συρρέουν ἄνθρωποι ἀπὸ πολὺ μακρινὰ μέρη. Μετὰ 9 ἔτη ἐπεχείρησε νέον ταξίδιον. Περιγράφει τὴν διαδρομὴν ἀπὸ Θεσσαλονίκης μέχρι Λαρίσης, διὰ τὴν ὁποῖαν προσθέτει τώρα καὶ τὰ ἐξῆς: «Ἐπειδὴ τὰ ποίμνια τῆς περιοχῆς προμηθεύουν μεγάλην ποσότητα ἐρίου, κατασκευάζουν ὑφάσματα ἀρκετὰ χονδροειδῆ, βεβαίως, τὸ ἐμπόριον τῶν ὁποίων ὅμως συντηρεῖ ὄλον τὸν τόπον. Ὁ Ἐπίσκοπος τῆς Λαρίσης ἀνήκει εἰς τὸ ἑλληνικὸν δόγμα. Εἶναι ἓνας ἀνθρωπάκος¹⁴, τοῦ ὁποίου ἡ ἐπισκοπὴ ἔχει ἀρκετὴν ἔκτασιν. Εἰς τὸν Πηνεῖον ψαρεύουν τοὺς καλυτέρους κυπρίνους καὶ τοὺς καλυτέρους λούτσους τοῦ κόσμου καὶ τὰ ψάρια δὲν εἶναι ἀκριβά. Ἄλλ' ἐκεῖνο, ποῦ μὲ συνεκίνησε πολὺ εἶναι ὅτι εὐρίσκονται εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν ἐξαίρετα χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ νομίσματα, ὅλα σχεδὸν βασιλέων τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἑλλάδος. Διὰ τὸν βοτανολόγον ἐπίσης παρουσιάζει ἐνδιαφέρον καὶ συνέλεξα σπόρους καὶ ρίζας πολλῶν σπανίων φυτῶν».

Ἐπειδὴ πολλὰ τουρκικὰ στρατεύματα διέσχιζον τότε τὴν Θεσσαλίαν κατευθυνόμενα λόγῳ τοῦ ἐνετοτουρκικοῦ πολέμου πρὸς τὴν Πελοπόννησον, ὁ Paul Lucas ἔκρινε φρόνιμον νὰ ἐπιστρέψῃ ἐσπευσμένως εἰς τὴν Θεσσαλονίκην (21 Δεκεμβρίου 1714).

Τὸν Μάϊον τοῦ 1715 διῆλθεν ἐκ Θεσσαλίας ἄλλος κατ' ἐντολὴν περιηγητῆς, ὁ Ἑλλήν ἀξιωματικὸς τῆς ἡγεμονικῆς φρουρᾶς τῆς Βλαχίας Κωνσταντῖνος Διοικητῆς, ὁ ὁποῖος συνώδευσε κατ' ἐντολὴν τοῦ ἡγεμόνος Στεφάνου Καντακουζηνοῦ τὰ βαδίζοντα κατὰ τῶν Ἐνετῶν τουρκικὰ στρατεύματα καὶ ἔγραψεν —εἰς τὴν ρουμανικὴν— τὰς ἐντυπώσεις του χάριν τοῦ ἡγεμόνος. Τὰ Τέμπε διῆλθε μὲ δέος καὶ μὲ ἀνακούφισιν ἀντίκρυσε τὸν θεσσαλικὸν κάμπον. «Ὁραῖος τόπος, ἀνοικτός!», ἀναφωνεῖ. Εἰς τὴν Λάρισαν εἶδεν ὕψηλόν ξύλινον πύργον εἰς τὴν ἀγορὰν μὲ ὠρολόγιον σημαῖνον τὰς ὥρας. Τὸ ὠρολόγιον αὐτὸ ὁ ἐπισκεφθεὶς μετ' ὀλίγας δεκάδας ἐτῶν τὴν Θεσσαλίαν Ἄγγλος θεολόγος Richard Pococke πιστεύει ὅτι ἦτο τὸ μοναδικὸν ἐν Τουρκίᾳ. Παρόμοιον

13. Ἡ λέξις εἶναι ἑλληνικωτάτη, Λυκοστόμιον.

14. Ὁ περιφρονητικὸς χαρακτηρισμὸς (bohhomme) ὀφείλεται ἴσως εἰς θρησκευτικὸν φανατισμόν. Καταφέρεται ἄλλωστε συχνὰ ὁ συγγραφεὺς κατὰ τῶν ὀρθοδόξων, οὓς ἀποκαλεῖ σχισματικούς.

Τρίκαλα (Παλαιά γκραβούρα)

ὅμως ὠρολόγιον εἶχεν ἴδει τὸ 1669 εἰς τὰς Σέρρας ὁ Robert de Dreux, ὁ ὁποῖος τονίζει ὅτι δὲν ὑπῆρχε δευτερον εἰς τὴν Τουρκίαν, τὸ δὲ 1705 ὁ Paul Lucas εἶδε τοιαῦτα ὠρολόγια εἰς τὴν Δράμαν καὶ τὴν Φιλιπούπολιν. Διὰ τὰ μοναστήρια τῶν Μετεώρων, τὰ ὁποῖα δὲν ἐπεσκέφθη, ὁ Διοικητὴς λέγει ὅτι ἦσαν 12 καὶ ὅτι ἡ ἀνάβασις εἰς αὐτὰ ἐγίνετο διὰ δικτύου.

Ἀπὸ τὰς ταξιδιωτικὰς ἐντυπώσεις τοῦ προμνημονευθέντος Rockocke παραθῆτω ἀποσπάσματα σχετικὰ μὲ τὴν Λάρισαν: «Ἡ Λάρισα διατηρεῖ ἀκόμη τὸ ἀρχικὸν τῆς ὀνομα. Κεῖται ἐπὶ τοῦ Πηνειοῦ. Πρὸς Δυσμὰς ὑπάρχει μεγάλη λιθίνη γέφυρα δεκάτοξος καὶ πλησιέστατα μικρὸν ρεῦμα, ξηραίνομενον τὸ θέρος, τὸ ὁποῖον διέσχισε πιθανῶς ἄλλοτε τὸ δυτικὸν τμήμα τῆς πόλεως... Ἐπὶ τινι χρόνον ὑπῆρξεν ἡ ἔδρα τοῦ Φιλίππου τῆς Μακεδονίας. Ὁ Σκιπίων εὕρισκετο ἐκεῖ μετὰ τοῦ λεγεῶνος του πρὸ τῆς μάχης τῶν Φαρσάλων. Ὁ Πομπήιος ἐκεῖ κατέφυγε μετὰ τὴν ἥτταν του καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἔφυγεν ἐπὶ ἐμπορικοῦ πλοίου. Δὲν μένει οὔτε τὸ ἐλάχιστον ἴχνος ἐκ τῶν ἀρχαίων οἰκοδομημάτων πλὴν τεμαχίων τινῶν μαρμάρων, πού εὕρισκεται κανεῖς εἰς τὸ νεκροταφεῖον τῶν Μωαμεθανῶν. Ἡ πόλις ἔχει περίμετρον τριῶν μιλίων. Εἰς τὸ μέσον ὑπάρχει ξύλινος πύργος μὲ μεγάλον κώδωνα, πού πιστεῖται ὅτι εἶναι ὁ μοναδικὸς ἐν Τουρκίᾳ... Ὑπάρχουν 15 περίπου χιλιάδες τουρκικῶν σπιτιῶν, 1500 ἑλληνικὰ καὶ περίπου 3.000 ἰουδαϊκὰ οἰκογένεια. Οἱ Τοῦρκοι καὶ οἱ Ἕλληνες εἶναι τόσο κακοί, ὥστε εἶναι ἐπικίνδυνον νὰ ταξιδεῖ κανεῖς εἰς τὰ περί, ἐξαιρέσει τῆς πρὸς τὸν λιμένα τῆς Καρύτσας πλευρᾶς...».

Εἰς ὑποσημείωσιν τονίζεται ὅτι ὅπου ὑπάρχει φαῦλη διοίκησις, ἐκεῖ γίνονται φαῦλοι καὶ οἱ ὑπῆκοοι.

Ἐνας ἐκ τῶν σπουδαιότερων περιηγητῶν εἶναι ἀναμφισβητήτως ὁ σοφὸς καὶ γλωσσομαθέστατος Σουηδὸς Bjornstahl¹⁵. Πλὴν τῶν εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν ἐγνώριζε καὶ τὴν ἑλληνικὴν καὶ τὴν τουρκικὴν. Τὸν Μάρτιον

15. Περί τῆς ἐπισκέψεως τοῦ Σουηδοῦ σοφοῦ εἰς τὸ Μεσδάνι ἔγραψα εἰς τὸν Νέον Ἀγῶνα Καρδίτσῆς τῆς 19 Αὐγούστου 1950.

τοῦ 1779, προερχόμενος ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀπεβιβάσθη εἰς τὸν Βόλον. Ἀπὸ τὸν Βόλον καὶ τὴν περιοχὴν του ἐξήγοντο τότε, λέγει, 30-35.000 ὀκάδες μετάξης διὰ χονδρὰ ὑφάσματα εἰς τὴν Ὀλλανδίαν, Ἀγγλίαν, Γένουαν καὶ Λιβόρνον. Τὸ Βελεστίνον ἀποκαλεῖ τουρκοχώρι καὶ προσθέτει ὅτι ἐπὶ ἐνετικῆς κατοχῆς ἤκμαζεν ἡ βιομηχανία ὑφασμάτων καὶ διὰ τοῦτο ὀνομάζετο Μικρὰ Βενετία. Ὁ Πηνειὸς μὲ τὰ κιτρινωπὰ ὕδατά του ὁμοιάζει πολὺ μὲ τὸν Τίβεριν. Οἱ Τοῦρκοι τὸν ὀνομάζουν Κιοστέμ, οἱ Ἕλληνες Σαλαμπριά. Εἰς τὴν Λάρισαν δὲν ὑπάρχει χριστιανικὴ ἐκκλησία, διότι ἡ ὑπάρχουσα κατεστράφη πρὸ ὀκτώ περίπου ἐτῶν. Οἱ Τοῦρκοι, οἱ ὁποῖοι ἐδῶ θεωροῦνται πολὺ κακοί, ἔχουν 24 μεγάλα τζαμιά. Ὑπάρχει καὶ μία ἰουδαϊκὴ συναγωγὴ. Ἡ Λάρισα διοικεῖται κακῶς. Ὑπάρχει μόνον μολλᾶς (=καδῆς Α΄ τάξεως, νομοδιδάσκαλος), ἡ διοίκησις ἐπομένως εἶναι ἐκκλησιαστικὴ. Μεταξὺ τῶν διαφόρων ἀρχῶν ἐπικρατεῖ διχόνοια καὶ ἀντιζηλία καὶ τὰ κακουργήματα μένουν ἀτιμώρητα, οἱ δὲ Ἄλβανοι λαφυραγωγοῦν ἀνενοχλήτως, διότι δὲν ὑπάρχει πασᾶς, διὰ νὰ τοὺς ἐπιβάλη τὴν τάξιν. Ἐπικρατεῖ ἔκρυθμος κατάστασις. Ἡ πρᾶσινη σημαία εἶχεν ὑψωθῆ καὶ αἱ σάλπιγγες ἐσήμαινον ἀδιαλείπτως, σημεῖον πολεμικοῦ συναγεροῦ. Ὁ Μπιέρνστολ ἀπομακρύνεται ἀμέσως ἀπὸ τὴν Λάρισαν.

Εἰς τὸν Τύρναβον ἐπισκέπτεται τὸν διαμένοντα ἐκεῖ Μητροπολίτην Λαρίσης Μελέτιον, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐφοδιάζεται μὲ συστατικὰς ἐπιστολάς. Ὑπάρχει βιομηχανία βαφῆς ὑφασμάτων, ἀλλὰ τὰ χρώματα δὲν εἶναι διαρκείας... Εἰς τὸ Ζάρκον, μεγάλο χωρίον μὲ 6 ἐκκλησίας, συνήντησε τὸν λόγιον, ἀλλὰ γηραιὸν καὶ ἔχοντα παράλυτον ἐξ ἡμιπληγίας τὸ ἀριστερὸν χεῖρ ἐπίσκοπον Ἀνανίαν. Ὄταν ἔφθασεν εἰς τὰ Τρίκαλα, ἔφευγαν ὁμαδικῶς ἀπὸ τὴν πόλιν οἱ Ἕλληνες, διότι εἶχεν ἀναγγελθῆ ἡ ἄφιξις ἐπαναστατημένων ἀλβανικῶν στρατευμάτων. Εἰς τὴν τουρκικὴν συνοικίαν τὰ σπίτια εἶχαν κλειδομένας τὰς θύρας καὶ ἐδωσκολεύθη νὰ εὐρῆ κατάλυμα. Τὰ Τρίκαλα εἶναι πόλις μεγάλη... Ἐχει 6 τζαμιά μὲ μιναρέδες, 19

μικρότερα τεμένη και 7 χριστιανικές εκκλησίας. Έβραιοι υπάρχουν ελάχιστοι και πτωχοί. Δεν έχουν ούτε ραββίνους. Οί Έλληνες είναι ολιγότεροι των Τούρκων, αλλά με την ικανότητά των και το χρῆμα κυβερνοῦν τὸν τόπον. Με τὸν λόγιον μητροπολίτην Ἀμβρόσιον εἶχε μακρὰν και ἐνδιαφέρουσαν συνομιλίαν παρὰ τὰς δεινὰς περιστάσεις, ἐνῶ ὁ Τούρκος Διοικητής, ὁ Μουσελίμης, εἶχεν ἐξαφανισθῆ μαζί με τοὺς Ἑλληνας προύχοντας και ἐπιστεῦετο ὅτι εἶχε καταφύγει εἰς τὰ ἐπὶ τῶν ὁρέων ἐλληνικά μοναστήρια... Ὁ Σουηδὸς σοφὸς ἐπισκέφθη κατόπιν τὴν Καλαμπάκαν και τὰς Μονὰς τῶν Μετεώρων, ὅπου ἔμεινε τρεῖς ἑβδομάδας. Ἐπιστρέφων διήλθεν ἀπὸ τὴν Μονὴν Δουσίκου. Σταχυολογῶ ὀλίγας γραμμάς ἀπὸ τὰς ἐκτενεῖς ἐντυπώσεις του :

«Σ' αὐτὸ τὸ μοναστήρι ἡ ἀνασύρεται κανεὶς με ἕνα χονδρὸ παλαμάρι, ἡ ἀνεβαίνει με μίαν κρεμαστὴν σκάλαν. Τὸ ὕψος δὲν εἶναι μεγαλύτερον ἀπὸ 5 ὀργυιάς, αἱ ὁποῖαι ὅμως δι' ὅποιον δὲν εἶναι συνηθισμένοι εἰς τέτοια ἐναέρια ταξίδια, ἀποτελοῦν σημαντικὸν ὕψος... Μοῦ εἶπαν ὅτι εἰς τὸ μοναστήρι διαμένουν 80 ἄτομα, περίπου, ἐκ τῶν ὁποίων 30-40 εἶναι μοναχοί. Καμμιά γυναίκα δὲν ἐπετρέπη νὰ εἰσέλθῃ... Πρὸ ὀκτώ περίπου ἐτῶν ἡ μονὴ ἐληληλατήθη ἀπὸ τοὺς Ἀλβανούς. Οἱ ἀντάρται αὐτοὶ ἦσαν 5.000. Ἐκρήμνισαν τὸν πύργον και τὰ τεῖχη με ξυλίνας μηχανὰς και τοιουτοτρόπως εἰσέδυσαν εἰς τὴν μονὴν, ὅπου παρέμειναν 20 ἡμέρας. Διήρπασαν τὰ πάντα, ἀκόμη και τὰ ἱερὰ κοσμήματα και σκεῦη και κατέστρεψαν τὰ οἰκῆματα, διὰ νὰ εὑρουν κρυμμένους θησαυρούς. Ἐν συντομίᾳ κατέρριψαν τὰ πάντα, πλην τῆς ἐκκλησίας. Ἦρπασαν ἀκόμη και πλῆθος χειρογράφων, διὰ νὰ τὰ πωλήσουν εἰς ἄλλα μοναστήρια. Οἱ μοναχοὶ ἔφυγαν ὁμαδικῶς και ἐκρύβθησαν εἰς τὰ ἀμπέλια... Ἡ ἐκκλησία τῆς μονῆς εἶναι ἡ μεγαλύτερα και ἡ ὠραιότερα ἀπὸ ὅσας εἶδα εἰς αὐτὴν τὴν χώραν. Εἶναι ἐξ ὀλοκλήρου λιθίνη, ἔχει διαφόρους κίονας, εἶναι καλῶς ἀγιογραφημένη και με ὠραίαν διακόσμησην. Διαιρεῖται εἰς τρία μέρη, βῆμα, καθολικὸν και νάρθηκα. Εἶναι πολὺ ὕψηλὴ, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ εἰς ὕψηλὸν σημεῖον εὑρισκόμενα μικρὰ παράθυρα εἰσέρχεται τόσον ὀλίγον φῶς, ὥστε εἶναι ἐντελῶς σκοτεινῆ».

Τὸ 1805 ἐπισκέφθη τὴν Λάρισαν ὁ Ἄγγλος ἀρχαιολόγος Edward Dodwell. Ἀπὸ τὸν μητροπολίτην ἤκουσεν ὅτι ὁ Μολλά-ἐφέντης εἶχε διατάξει νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πόλιν ἐντὸς 24 ὥρῶν! «Κατηθύνθημεν αὐτοστιγμὴ πρὸς τὸν Μολλάν, γράφει, διὰ νὰ τὸν ἐρωτήσωμεν, διατι ἐπεδεικνύετο τοιαύτη σκληρότης κατὰ τῶν ξένων. Τοῦ ἐδειξαμεν τὸ φερμάνι μας και τοῦ ἐξηγήσαμεν ἀμέσως ὅτι εἶχαμεν τὴν πρόθεσιν νὰ παραμείνωμεν εἰς τὴν Λάρισαν ὅσον θὰ μᾶς ἐφαίνετο καλόν. Τὸν εὑρομεν καθήμενον μεγαλοπρεπέστατα ἐν μέσῳ πλῆθους ἀκολούθων, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὸ πλεῖστον ἐφαίνοντο νὰ διασκεδάζουν με τὴν ἐνδυμασίαν μας και τοὺς τρόπους μας. Μόνον ὁ Μολλάς μᾶς ἐφέρθη με πολλὴν εὐγένειαν και μᾶς ἐβεβαίωσεν ὅτι δὲν εἶχεν ἐκδώσει τοιαύτην διαταγὴν. Ἦμπορούσαμεν νὰ μείνωμεν εἰς τὴν Λάρισαν, ὅσον θὰ μᾶς ἤρесе. Βραδύτερον ἀντελήφθημεν ὅτι ἡ συμπεριφορὰ τοῦ μητροπολίτου δὲν ὤφειλετο εἰς ἔλλειψιν φιλοξένου διαθέσεως, ἀλλ' ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν φόβον μήπως προκαλέσῃ τὴν ὀργὴν τοῦ Μολλά... Οἱ Ἑλληνες ὑφίστανται ἐδῶ ἐξαιρετικῶς σκληρὰν και τυραννικὴν μεταχείρισιν και οἱ Τούρκοι τοὺς φέρονται με μεγαλύτεραν θρασύτητα και βαρβαρότητα ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος. Οἱ Ἑλληνες ἔχουν εἰς τὴν κατοχὴν τῶν μίαν μόνον ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία εἶναι μητροπολιτικὸς ναὸς και ὁ μητροπολίτης ὀφείλει τὴν ἀσφάλειαν του εἰς δύο Τούρκους, οἱ ὁποῖοι ἔχουν διατεθῆ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως εἰς τὴν οἰκίαν του, διὰ νὰ τὸν προστατεύουν ἀπὸ ἐπιθέσεις... Ἐνῶ ἐπισκεπτόμεθα τὴν ἐπὶ τοῦ Πηνειοῦ γέφυραν, οἱ

δύο Τούρκοι, οἱ ὁποῖοι μᾶς εἶχαν παραχωρηθῆ ὡς συνοδοὶ, ἔρριψαν, ἀνευ οὐδεμιᾶς προειδοποιήσεως, βροχὴν λίθων κατὰ μερικῶν Ἑλλήνων τῆς ἀνωτέρας τάξεως, οἱ ὁποῖοι εἶχαν πλησιάσει, τηροῦντες ὅμως τὴν ἀρμόζουσαν ἀπόστασιν, διὰ νὰ μᾶς ἴδουν. Τοὺς ἔσπασαν τὰ κεφάλια, ἀλλ' αὐτοὶ ἀπεμακρύνθησαν χωρὶς νὰ βγάλουν κραυγὴν πόνου». Δικαιοτάτη, εἶναι, προσθέτει, ἡ λύσσα τῶν Ἑλλήνων πρὸς αἱματηρὰν ἐκδίκησιν.

Ἴδου τώρα πῶς εἶδε τὴν Καρδίτσαν τὸ 1810 ὁ γνωστὸς Ἄγγλος συνταγματάρχης William Martin Leake. «Ἡ πόλις περιλαμβάνει 500 ἕως 600 σπίτια, διασκορπισμένα εἰς μεγάλην ἑκτασιν. Ἀπὸ αὐτὰ ελάχιστα εἶναι ἑλληνικά. Παρ' ὅλον ὅτι ἡ τοποθεσία εἶναι χαμηλὴ, ὅπως δείχνουν οἱ λασπῶδεις δρόμοι και ἡ γεμάτη ἀπὸ ἑλῆ γύρω περιοχὴ, τὸ κλίμα δὲν θεωρεῖται ἀνθυγιεινόν, πρᾶγμα ποῦ ἀποδίδεται εἰς τὴν ἐπικράτησιν δυτικῶν ἀνέμων κατὰ τὸ θέρος, οἱ ὁποῖοι πνέουν ἐπάνω ἀπὸ τὴν Πίνδον και εἰς τὴν δροσιάν, ποῦ προέρχεται ἀπὸ τὰ γειτονικά ὄρη τῶν Ἀγρᾶφων. Λέγεται ὅτι ἡ πόλις εἶναι ἀηλλαγμένη εἰς βαθμὸν ὑποφερτὸν ἀπὸ τὰς σκνίπας, ποῦ εἶναι μία μεγάλη ἐνόχλησις τὸ καλοκαίρι. Ἡ Καρδίτσα ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰ Τρίκαλα και ἐπομένως πληρῶνει ὄλους τοὺς φόρους τῆς εἰς τὸν Ἀλῆ-Πασᾶν. Οἱ φόροι αὐτοὶ δὲν εἶναι πολὺ βαρεῖς διὰ τοὺς Τούρκους, οἱ ὁποῖοι, ἐὰν εἶχαν και τὴν ἐλαχίστην φιλοπονίαν, θὰ ἤμποροῦσαν νὰ ζοῦν ἄνετα, ἐνῶ ἀντιθέτως τὰ σπίτια τῶν παρουσιάζουν εἰκόνα ἀφανισμοῦ και δυστυχίας»¹⁶.

Ἀντιθέτως ὁ Δανὸς καθηγητὴς Ussing τὸ 1846 εὔρε τὴν πόλιν ἐν μεγάλῃ ἀκμῇ και ἀναπτύξει. Ἀπὸ τὸ σύγγραμμα τοῦ τελευταίου αὐτοῦ Griechische Reisen und Studien, (σ. 67), ἀποσπῶ τὴν ἀφήγησιν μιᾶς σκηνῆς ἀπὸ τὰ Τρίκαλα, ἐξόχως χαρακτηριστικῆ: «Πλησιέστατα τῆς γεφύρας (τοῦ Ληθαίου) εὑρίσκεται ἐντὸς τοῦ ποταμοῦ μαρμαρινὴ στήλη με ἐπιγραφὴν, ἡ ὁποία ὅμως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀναγνωσθῆ, ἐπειδὴ τὸ νερὸ κυλᾷ ἀπὸ ἐπάνω και τὰ γράμματα ἔχουν χορταριάσει. Μερικὰ παιδιά, ποῦ ἔκαναν τὸ μάνιο τους στὸ ποτάμι, προσέτρεξαν γιὰ νὰ μᾶς βοηθήσουν εἰς τὸ καθάρισμα τοῦ λίθου. Πολλοὶ μεγάλοι ἐμαζεύθησαν ἐπίσης γύρω μας πρόθυμοι νὰ μᾶς βοηθήσουν με μεγάλον ζῆλον. Μερικοὶ ἔπασαν στὸ νερὸ, ἄλλοι ἐπήδησαν ἐπίτηδες μέσα, διὰ νὰ σηκώσουν τὴν πέτραν... Ὅταν ὁ λίθος ἀνυψώθη ἀρκετά, ἔδωσα εἰς μερικοὺς ἀπὸ αὐτοὺς δύο πφέννιχ. Οἱ ἄλλοι δὲν ἐπῆραν τίποτε και ὅμως ἐφαίνοντο εὐχαριστιμένοι. Πόση διαφορὰ ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν ἡ οἰανδήποτε ἄλλην χώραν, ὅπου ὁ ὄχλος εἶναι συνηθισμένος νὰ ζητιανεύῃ. Ἐκεῖ τὸ μεγαλύτερο πουγγὶ γεμάτο με χρυσάφι δὲν θὰ ἦταν ἀρκετόν».

16. Travels in Northern Greece, London 1835, IV, 505-506. Τὰς ἐντυπώσεις τοῦ Leake ἀπὸ τὴν Καρδίτσαν, τὸ Παλαιόκαστρον και τὸ Φανάρι ἐδημοσίευσαν εἰς τὸν «Νέον Ἀγῶνα» Καρδίτσης τῆς 23 και 24 Αὐγούστου 1950.

Μπαμπᾶ: Τὸ περίφημον Τζαμί, τὸ ὁποῖον δὲν ὑπάρχει σήμερον.

